

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра археології, спеціальних історичних і правознавчих дисциплін

Дипломна робота
(бакалавра)

з теми: **«СКЛАД ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕПУТАТІВ ВІД ПОДІЛЬСЬКОЇ
ГУБЕРНІЇ У І ТА ІІ ДЕРЖАВНИХ ДУМАХ РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ»**

Виконала: студентка 4 курсу
групи ІstP1-B19z
спеціальності 014 Середня освіта
(Історія та правознавство)

Топольняк Ліана Володимирівна

Керівник: кандидат історичних наук,
доцент **Глушковецький А.Л.**

Кам'янець-Подільський, 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ДОСЛІДЖЕННЯ.....	5
РОЗДІЛ 2. ВИБОРИ ДО І ТА ІІ ДЕРЖАВНОЇ ДУМИ В ПОДІЛЬСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ.....	10
РОЗДІЛ 3. СКЛАД ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕПУТАТІВ-ПОДОЛЯН В ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ ПЕРШОГО СКЛИКАННЯ.	266
РОЗДІЛ 4. СКЛАД ТА ДУМСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ДЕПУТАТІВ ПОДОЛЯН В ДЕРЖАВНІЙ ДУМІ ДРУГОГО СКЛИКАННЯ.	31
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	41
ДОДАТКИ	47

ВСТУП

Актуальність теми. Тема дипломної роботи є досить актуальною, оскільки вона дозволяє розкрити історичний аспект розвитку державотворення на території України. У першій і другій Державних Думах Російської імперії були представлені депутати з різних губерній, в тому числі й з Подільської. У зв'язку з цим, дослідження складу депутатів з Подільської губернії, їхньої діяльності та внеску у державну політику Російської імперії є важливим для з'ясування історичних подій. Крім того, тема дослідження відображає важливість політичної участі в розвитку держави та її інститутів. Дослідження складу та діяльності депутатів з Подільської губернії може дати змогу краще зрозуміти роль місцевих депутатів у державотворенні та розвитку парламенту в Україні. Крім того, тема може бути цікавою для дослідження з погляду наукового доробку та аналізу історичних джерел.

Таким чином, тема має важливість для розуміння історії України, розвитку парламенту в Україні.

Метою роботи є вивчення складу та діяльності депутатів від Подільської губернії в I та II Державних Думах Російської імперії, а також аналіз їх парламентської діяльності.

Для виконання мети поставлені такі **завдання**:

- 1) охарактеризувати історіографію та джерела дослідження;
- 2) дослідити перебіг виборів до I та II Державної Думи в Подільській губернії;
- 3) визначити склад та роботу депутатів-подолян в Державній Думі першого скликання;
- 4) дослідити склад та роботу депутатів-подолян в Державній Думі другого скликання.

Об'єктом дослідження є суспільно-політичне життя в Подільській губернії під час виборів до I та II Державних Дум Російської імперії.

Предметом дослідження є склад та діяльність депутатів від Подільської губернії в роботі I та II Державних Дум Російської імперії.

Географічними межами роботи є територія Подільської губернії згідно адміністративного поділу Російської імперії на 1906-1917 рр. Однак для вивчення думської роботи депутатів-подолян ми виходили за визначені географічні межі.

Хронологічні межі роботи визначені часом підготовки, проведення виборів та функціонуванням Державних Дум і охоплюють період із серпня 1905 р., коли з'явився перший законодавчий акт про скликання парламенту, до 2 червня 1907 року (одна сесія), коли була розпущена II Дума.

Методи дослідження. Теоретичні методи такі як теоретико-методологічний аналіз, узагальнення та інтерпретація наукових даних. Основним методом дослідження є історичний метод, який дозволяє вивчати історичні документи та архівні матеріали з періоду I та II Державних Дум Російської імперії, включаючи звіти депутатів, законопроекти, промови, листування, стенограми засідань та інші документи. Для аналізу поглядів та ідей депутатів можна використовувати метод зіставного аналізу, порівнюючи їхні висловлювання з іншими депутатами та джерелами того часу. Також можна використовувати метод статистичного аналізу для оцінки активності депутатів у законодавчій роботі та їхнього внеску в розвиток регіону.

Практичне значення. Робота полягає в тому, що її матеріали можуть бути використані для подальших досліджень політичної історії Російської імперії, специфіки регіонального представництва в Державних Думах та історії Подільської губернії.

Висвітлення діяльності депутатів від Подільської губернії сприятиме розумінню процесів регіональної політики та державного управління, що має значення для сучасних українських істориків, політологів, та соціологів тощо.

Структура та обсяг роботи. Бакалаврська робота викладена на 49 сторінках друкованого тексту та складається з 4 розділів. Бібліографічний список містить 48 джерел.

ВИСНОВКИ

В результаті нашого дослідження отримані наступні висновки відповідно до поставлених завдань:

1) встановлено, що робота має значну історіографічну основу, включаючи дослідження відомих вчених, таких як О. Коник та В. Милько, які зосередилися на окремих аспектах діяльності українських депутатів в Думах, а також на законодавчій роботі депутатів у різних сферах. Крім того, робота А. Глушковецького «Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії» стала важливим внеском у дослідження теми. Базується на широкому спектрі первинних і вторинних джерел. Первинні джерела включають офіційні документи, такі як «Полное собрание законов Российской империи», а також газети та періодичні видання того часу, наприклад «Подольские губернские ведомости». Вторинні джерела включають наукові роботи істориків, які раніше досліджували дану проблему. Ці джерела та історіографічна база дозволили провести глибокий аналіз теми, розглянути виборчий процес з різних точок зору, а також оцінити вплив законодавчих змін на діяльність депутатів.

2) з'ясовано, що вибори до I та II Державної Думи були важливим етапом в історії Російської імперії та представницького законодавства. Виборчий процес у губернії відрізнявся від інших регіонів імперії, зокрема через національний склад населення та активну участь українських партій. Перші вибори були відносно демократичними, з активною участю різних політичних партій та громадських організацій. В результаті, депутати від Подільської губернії представляли різні політичні сили та соціальні групи.

Сама організація виборів до I Державної Думи відбувалася у стислий термін та в умовах гострої соціальної й політичної кризи в державі. Місцева влада загалом не здійснювала особливого тиску на хід та проведення виборів, хоча мало місце відсторонення окремих небажаних для влади кандидатів. Комісії у справах про вибори у своїх рішеннях дотримувалися вимог закону

та не виявляли своїх політичних симпатій. Окремі спроби незаконного впливу на результати виборів окремих повітових комісій присікалися губернською. У зв'язку з новизною виборів як для населення Поділля, так і для органів влади виникали непорозуміння, що, у свою чергу, знайшло відображення у значній кількості скарг. Разом із тим відносна свобода виборів у губернії була однією з причин активної явки виборців, що була найвищою в Російській імперії.

Проте, вибори до II Думи були більш контрольованими державними структурами, що відображалось у відсутності вільної політичної конкуренції.

Подільська губернська адміністрація активно використовувала адміністративний ресурс для тиску на опозиційних до влади кандидатів. На міських виборах штучно обмежувалося число виборщиків від єврейського населення краю. Виборчі комісії, з одного боку, були змушені виконувати розпорядження губернської адміністрації та центральної влади, а з іншого, – дотримуватися законності виборчого процесу. Таке маневрування зумовлювало як цілком об'єктивні, так і доволі суперечливі рішення.

Депутати від Подільської губернії працювали над вирішенням регіональних та загальноімперських проблем, зокрема у сферах національної свідомості, соціально-економічного розвитку та демократичних реформ. Ця діяльність свідчить про активну роль депутатів у законодавчому процесі. Загалом, вибори до I та II Державної Думи в Подільській губернії демонструють складність політичної ситуації на початку XX століття в Російській імперії та відображають боротьбу за демократичні реформи та національні інтереси на регіональному рівні.

3) досліджено, що хоча більшість депутатів Поділля не були активними учасниками дискусій і обговорень, зате вони були гідними представниками своїх сільських громад і як могли допомагали своїм землякам у випадку порушення їхніх прав. Фактично вперше у населення Подільської губернії з'явилася реальна можливість відстоювати свої інтереси за допомогою своїх представників. Проте швидкий розпуск I Державної Думи не дав змоги подільським депутатам повністю розкрити свої можливості

4) визначено, що у II Державній Думі Подільська губернія була представлена переважно депутатами селянського походження, Депутати-подоляни брали активну участь у роботі парламенту, входили до фракцій та груп, утворених у Думі. Особливо варто відзначити високий рівень національної свідомості послів Подільської губернії, що знайшло своє відображення у їхній роботі зі створення та діяльності УДГ. Депутати краю протягом усього періоду існування II Державної Думи вели жвавий діалог зі своїми виборцями на шпальтах газет, заохочували їх до складання присудів зі своїми вимогами. Подільські послы всіляко намагалися відстояти інтереси передусім селянського населення краю. Проте швидкий розпуск Державної Думи другого скликання не дозволив депутатам вирішити бодай частину завдань, які ставили перед ними виборці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Грушевський М.С. З біжучої хвилі. Статті і замітки на теми дня. Київ: Друкарня С. В. Кульженка, 1906. 127 с. URL: http://hrushevsky.nbu.gov.ua/cgi-bin/hrushevsky/person.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21STR=0000062 (дата звернення – 26.06.2023).
2. Державна Дума. Стенографічний звіт. Сесія I. СПб.: Державна друкарня, 1906. Т.I. 866 с.
3. Квітня 23. Найвище затверджені Основні державні закони. ПСЗРІ. Зібрання третє. Т.XXVI. Відділення I. №27805. Санкт-Петербург: 1908. С.456-461.
4. Липня 8. Іменний Найвищий указ, даний Сенату. Про розпуск Державної Думи та про призначення часу скликання новообраної Думи. ПСЗРІ. Зібрання третє. Т.XXVI. Відділення I. №27805. Санкт-Петербург: 1908. С.738.
5. Матушевський Ф. Українська громада у другій Державній Думі. *Літературно-науковий вісник*. 1907. Т.39. Кн. VII. С. 78-99.
6. Найвищий маніфест від 6 серпня 1905 р. URL: <http://www.archive.org/web/20080610000131/http://www.kodeks.ru/noframe/free-duma?d&nd=723101035> (дата звернення – 26.06.2023).
7. Серпня 6. Найвище затверджене Положення про вибори до Державної Думи. ПСЗРІ. Зібрання третє. Т.XXV. Відділення I. №26662. Санкт-Петербург: 1908. С.645-651.
8. Червня 3. Маніфест. Про розпуск Державної Думи, час скликання нової Думи і про зміну порядку виборів у Державну Думу. ПСЗРІ. Зібрання третє. Т.XXVII. Відділення I. №29240. Санкт-Петербург: 1908. С.319-320.

Монографії, статті, електронні ресурси:

9. Алексєєв С.В., Ляшенко Є.П. Політичні партії в Україні (1900-1917). Краматорськ: ДДМА, 2003. 76 с.

10. Бандурка О.М., Древаль Ю.Д. Парламентаризм в Україні: становлення і розвиток. Монографія. Харків : Ун-т внутр. справ, 1999. 288 с.
11. Білокінь О.І. Українське питання в Державних Думах Російської імперії (1906-1917): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01. Харків : 2001. 20 с.
12. Бойко Ю.М. Правобережна Україна в середині ХІХ ст. Історико-статистичні нариси. Вінницький національний аграрний університет. Вінниця: ВНАУ, 2020. 240 с.
13. Бондаренко Д., Крестовская Н. Украинский вопрос в Государственной Думе (1906-1917 гг.). URL: http://nwapr.spb.ru/sajt_ibo/gos_duma_polnotekst/bondarenko.htm (дата звернення – 26.06.2023).
14. Бурда І. О. Національне питання в Росії 1905–1907 рр. (на матеріалах Державної Думи першого та другого скликань): Автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02. Київ : 2004. 17 с.
15. Ветров В.І., Донченко С.П. Політичні партії України в першій чверті ХХ століття (1900-1925). Дніпропетровськ-Дніпродзержинськ: Поліграфіст, 2001. 245 с.
16. Глушковецький А. Л. Участь депутатів від Подільської губернії у роботі Української думської громади ІІ Державної Думи Російської імперії. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки*. Кам'янець-Подільський. 2017. URL: <http://visnyk-history.kpnu.edu.ua/article/view/54539/50666> (дата звернення – 26.06.2023).
17. Глушковецький А. Л. Демократія в провінції: вибори та діяльність депутатів Подільської губернії у Державних Думах Російської імперії : монографія; Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка. Кам'янець-Подільський : Буйницький О.А., 2010. 399 с.
18. Державна дума Російської імперії URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=

&S21COLORTERMS=0&S21STR=Derzh_duma_Ros_imperii (дата звернення – 09.01.2023).

19. Державна дума Російської імперії URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D1%83%D0%BC%D0%B0_%D0%A0%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%97_%D1%96%D0%BC%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%96%D1%97 (дата звернення – 09.01.2023).

20. Доморослий В.І. Діяльність Української парламентської громади в I та II Державних Думах (1906-1907 рр.): Дис. канд. іст. наук.: 07.00.01. Київ : 1994. 218 с.

21. Доморослий В.І. Українські землі у виборах до II Державної Думи Росії: процес, наслідки. *Етнічна історія народів Європи*. № 57. Київ : 2019. С. 87–92.

22. Заводовський А. А. Українська національна ідея в подільській пресі 1906 р. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету: історичні науки*. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет. 1998. Т.2(4). С. 79-83.

23. Зеленюк І. С. Революційний рух на Поділлі в період народної революції 1905-1907 рр. у Росії. *Наукові записки Кам'янець-Подільського державного педагогічного інституту*. Хмельницький: Б. В., 1956. Т.3. С. 3-50.

24. Киян М.Ш. Депутати від українських губерній та міст у Державній Думі Російської імперії першого та другого скликань (1906- 1907): Автореф. дис.. канд. іст. наук: 07.00.01. Харків : 1998. 32 с.

25. Коник А. А. Украинские крестьяне на выборах в I Государственную думу. *Отечественная история*. 2006. №3. С. 103-114.

26. Коник О. О. Депутат Державної Думи від Подільської губернії Іван Заболотний. *Матеріали IX-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський : 1995. С. 221-223.

27. Коник О. О. Депутати Державної думи Російської імперії від губернії Наддніпрянської України (1906-1917 рр.): монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2013. 454 с.
28. Коник О. О. Діяльність селянських депутатів з України у I та II Державних Думах: Дис. канд. іст. наук: 07.00.01. Київ : 1993. 249 с.
29. Коник О. О. Селянські депутати з України в Державних Думах Російської імперії. «Українське питання» в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.). Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. Ч.2. С.445-470.
30. Кудінов Д. В. Проблема участі українських селян у виборах і діяльності Державної думи Російської імперії в сучасній вітчизняній історіографії. *Гілея: науковий вісник № 86*. Київ. 2014. С. 116-122.
31. Лавров Ю.П. Виникнення і діяльність українських політичних партій. “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.). – Київ : Інститут історії України НАН України, 1999. С. 248-444.
32. Милько В. Політична ідентифікація депутатів від українських губерній та міст у Державних дум (1906-1917). *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Вип. 7. Серія 6 Історичні науки. С.51-57
33. Милько В. Українське представництво в Державній думі Російської імперії (1906–1917): монографія. В. Милько; відп. ред. О.П. Реєнт. Київ : Інститут історії України НАН України. 2016. 396 с.
34. Милько, В. І. Участь депутатів від українських губерній і міст у роботі I–IV Державних дум Російської імперії : Дис. канд. іст. наук. 07.00.01. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2012. 297 с.
35. Реєнт О.П. Україна в імперську добу (XIX – початок XX ст.). Київ : Інститут історії України НАН України, 2003. 340 с.
36. Решетченко Д.В. Українські національні партії на Поділлі в період першої Російської революції 1905-1907 рр. *Історія України. Маловідомі імена, події, факти*. Збірник статей. Вип. № 32. Київ : Інститут історії НАН України, 2005. С. 204-210.

37. Симчишин О. Діяльність БУНДУ на Поділлі в роки першої російської революції (1905-1907 рр.). *Проблеми історії України XIX – поч. XX ст.* Випуск IX. Київ : Інститут історії України, 2004. С. 130-137.
38. Симчишин О.С. Діяльність бундівських організацій у Правобережній Україні на початку XX століття: Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01. Черкаси : 2007. 20 с.
39. Федьков О. М., Глушковецький А.Л. Суспільно-політична боротьба на Поділлі під час виборів до I Державної Думи. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Історичні науки.* Кам'янець-Подільський : 2004. Т.12. С. 336-349.
40. Федьков О.М. Аграрна політика уряду і селянські організації, “Товариства землевласників і землеробів”, примирювальні органи в Правобережній Україні у 1905-1907 рр. *Матеріали X Подільської історико-краєзнавчої конференції* / Ред. кол.: І.С. Винокур (відп. ред.), Л.В. Баженов, Ю.І. Блажевич та ін. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний університет, 2000. С.321-333
41. Федьков О.М. В.С. Завойко: два епізоди з однієї біографії. *Матеріали IX-ої Подільської історико-краєзнавчої конференції.* Кам'янець-Подільський : 1995. С.223-225.
42. Федьков О.М. Політичні партії і селянство в 1905-1907 роки (діяльність партійних та непартійних організацій в селах Правобережної України): Монографія. Кам'янець-Подільський : Абетка-НОВА, 2007. 248 с.
43. Циганюк М. А. Тактика політичних партій та організацій Російської імперії під час виборів до I Державної Думи в Україні. *Проблеми історії України XIX – поч. XX ст. Випуск VII.* К.: Інститут історії України. 2005. С. 264-274.
44. Циганюк М.А. Селянський депутат I Державної Думи від Поділля – Іван Кирилович Заболотний. *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету: Збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів і аспірантів. Випуск 5. В 3-х томах.* Кам'янець-Подільський: Кам'янець-

Подільський державний університет, редакційно-видавничий відділ. 2006. Т.1. С. 26-27.

45. Циганюк М.А. Формування виборчого законодавства в першодумський період. Історія України. *Маловідомі імена, події, факти. (Збірник статей)*. Випуск 32. Київ: Інститут історії НАН України, 2005. С. 220-227.

46. Швидкий В.П. Олександр Лотоцький: учений, громадський діяч, політик (1890-1930-ті рр.). Київ : Інститут історії України НАН України, 2002. 366 с.

47. Щур С. А. Українські депутати I Державної Думи і політичний радикалізм Російської імперії. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Історичні науки*. Кам'янець-Подільський. 2015. URL: <http://visnyk-history.kpnu.edu.ua/article/view/68607> (дата звернення – 26.06.2023).

48. Яремчук В. Д. Українська багатопартійність Наддніпрянської і Західної України: компаративний аналіз (1899-1918 рр.). Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012. 504 с.

49. Яремчук В. Д. Українські політичні партії Наддніпрянської України і I та II Державні Думи: перший досвід парламентаризму. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. *Наукові записки*. Вип. 48. С.7-23.